

قۆناغی ههرزه کاری کۆمه لیک گۆرانکارییه به سه ر لایه نه جیاوازه کانی که سایه تی کوپ و کچ دا دیت. ئەم گۆرانکاریانه ش لایه نی جهسته بی و سپکسی و ئەقلی و سۆزداری و کۆمه لایه تی ده گریته وه و کوپ و کچ له قۆناغی مندالی بۆ قۆناغی پیگه یشتن ده گۆریت.

ههرزه کاری چه ندین پیناسه ی جیاوازی هه یه ، به لام ئیمه ئەم پیناسه ی سه ره وه مان هه لئێژارد، چونکه باسی هه موو ئەو گۆرانکاریانه ده کات که له هه رزه کار رووده دن و په نده کانیشمان ئاماژه یان بۆ ده که ن.

گه شه کردنی جهسته بی

قۆناغی ههرزه کاری دووه مین قۆناغه دوای قۆناغی کۆرپه بی به خیرایی گه شه کردن دهناسریت. ئەم گه شه کردنه ش له نیوان هه ردوو په گه زی نیرو و می دا جیاوازه. لووتکه ی خیرایه که لای کچان له ته مه نی دوازه سالی ده ست پیده کات تا کو شازده سالی به رده وام ده بیت، به لام لای کوران لووتکه ی خیراییه که له ته مه نی چوارده سالی ده ست پیده کات و به رده وام ده بیت تا کو ته مه نی هه زده سالی. ئەمه ش ئەوه ده گه یه نییت که کچان زووتر گه وره ییان پپوه دیاره، گه شه ی جهسته بی لای هه ردوو په گه ز زۆر زیاتره له گه شه ی ئەقلی.

پیشینانیشمان هه ستیان به م دوو ده رئه نجامه کردوو به یه ده لئین:

- کوپ رۆژانه به قه د دهنکه گه فیک گه وره ده بیت،

**په ندی پیشینانمان قۆناغی
ههرزه کاری شی ده که نه وه**

زه یته شیخانی

به لām کچ به قه دهنکه جو به ک.

– شهرت پیگه یشتن نیبه
شهرت تیگه یشتنه.

بوچوونی یه کهم نه وه دهگه یه نیت که کچان زووتر له
کوران گه شه ده کهن.

به لām بوچوونی دووهم نه وه دهگه یه نیت که پیوسته
له سهر بناغهی گه شه کردنی جهسته یی مامه له له گه ل
هه رزه کار نه که یین، نه مهش هه لسوکه و تیکی زور راسته له
رووی دهروونی هه، چونکه یارمه تی ده دات بو
خوگونجاندن له گه ل نه گووانکار یانه ی که روو ده دن.

گه شه کردنی سیگسی

پیگه یشتن بریتیه له لایه نی بایژوچی هه رزه کار که
خاسیه ته سیگسیه سهره کی و لاوه کییه کان ده گرتنه وه.
خاسیه تی سیگسی سهره کی بریتیه له پیگه یشتنی
نه نداده کانی سیگسی و هه لسان به وه زیفه ی تاییه تی
خوی وه کو گه ووران، به لām خاسیه تی سیگسی لاوه کی
بریتیه له گووانکار یانه ی که به سهر جهسته ی هه رزه کار
دادیت، لای کوران دهنگ گریبون و ده رکه وتنی موو له
شوینی دیار بکراوی جهسته، لای کچان به رزیوونه وه ی
سنگ... تاد.

نه مهش نه وه دهگه یه نیت که نه گووانکار یانه شتیکی
نوییه و پالنه ریکی به هیز شه داوای تیرکردن ده کات.
بو به له کو مه لگه ی کورده واریدا هه ندیک جار کوران په نا
بو ریگای ناروا ده بن بو تیرکردن.
پیشینانیشمان ده لاین (جاحتیل ده چته گژ که ریش).

گه شه کردنی رهفتاری کو مه لایه تی

هه رزه کاری نه قوناعه یه که تاک له مندالی بو
پیگه یشتن ده گوریت. نه گووانه ش رول و شوینی
کو مه لایه تی ده گوریت. شایانی باسه قوناعه کانی
گه شه کردنی رهفتاری کو مه لایه تی له نیوان کور و کچدا
جیاوازه، بو به نیمه ش لیردها به جیا باسیان ده که یین.
۱- قوناعه کانی گه شه کردنی رهفتاری کو مه لایه تی لای
کوران:

۱- قوناعی لاسایی کردنه وه: نه قوناعه به زوری له
ته مه نی دوازه سالی ده ست پی ده کات و به رده وام ده بیت

تا ته مه نی پازده سالی. هه رزه کار له قوناعه دا زور
خه لکی به هیز و نازای خو ش ده ویت، هه روه ها باو کیشی
خو ش ده ویت و شانازی پیوه ده کات، له پاشان نه م
خو شه ویستی و شانازی به ده گوازیته وه بو ماموستا و
سه رکرده کان. بو به له م ته مه نه دا زور لاسایی باو کی
ده کات وه. له بهر نه مه یه که هه رزه کاریک کاریکی خراب
نه نجام ده دات ده ورو به ره که ی پی پی ده لاین:

– مال به ماخوی نه چتی حه رامه.

به لām نه گه ر کاریکی باش نه نجام بدات پی پی ده لاین:

– کوری باو کی خو به تی.

واته کورد به حه قی دایناوه کور له چاکه و خراپه
لا سایی باو کی ده کات وه.

بو لاسایی کردنه وه ی پیوا ه ناسراوه کان و
سه رکرده کانیش با پیرانمان ناموژگاری هه رزه کاران ده کهن
بو نه وه ی نه که ونه ده ربای زینده خه ون و ده لاین:

– به قه ده ر به ره که ی خو ت پی ت راکیشه.

– مریشک چاو له قازی بکات قوونی ده در پی.

نه م دوو په نده ته نییا لایه نی ماده و پاره و پوول
ناگریته وه، به لکو بو توانای نه قلی و جهسته ییش
به کار دیت.

۲- قوناعی شانازی به خو کردن: نه م خاسیه ته دوا ی
ته مه نی پازده سالی ده رده که ویت، بو به هه رزه کاران
گفتوگو به کی زور له نیوان خو یان ده کهن، هه روه ها
زور جاریش له کاتی مامه له کردن هیز به کار ده هیزن.
هه ندیک جار ده گاته ناستی شه پرانگیزی.

پیشینانیشمان له سهر زمانی هه رزه کار ده لاین:

– وا مه زانه مندالم.

له زگی خو مدا سه د سالم.

۳- قوناعی هه لسه نگانندی کو مه لایه تی:

نه م خاسیه ته به زوری له کو تایی هه رزه کاریدا
ده رده که ویت. له م قوناعه دا هه لچوونه کان که م ده بنه وه.
هه روه ها هه رزه کار له هه ندیک هه لوتیسته تونده کانی دیته
خواره وه و بوچوونه کانی به رامبه ریان ده گوریت. کوردیش
بو نه م قوناعه ده لیت:

– پیوا ی ناو پیواونه

یان هه ندیک جار به گالته و گه پ پی پی ده لاین:

– لاوه سمیل نارمووش خاوه که یینی بتکه یینه زاوا.

قۇناغەكانى گەشەكردنى رەفتارى كۆمەلایەتى لاي كچان

كچ و كور ئەگەر چى لە قۇناغەكانى گەشەكردنى رەفتارى كۆمەلایەتى لە ھەندىك سىفەتدا لە يەك دەچن، بەلام جىاوازيەكى روون و ئاشكرا لەنيوانياندا بەدى دەكرىت، ئەم جىاوازيەش لەم قۇناغانەدا دەرەكەويت:

۱- قۇناغى گوتراپەلى: ئەم قۇناغە لە تەمەنى نۆ سال و نىوى دەست پىدەكەت تاكو دە سال و نىوى بەردەوام دەبىت. لەسەرەتاي ئەم قۇناغەدا كچ گوتراپەلپەكى تەواوى بۆ پىتوەر و حوكم و فەرمانەكانى دەرووبەر و مال و قوتابخانە دەبىت، زۆر ھەز دەكەت بە كچىكى گوتراپەل بىناسرىت. زاناىانى دەرووناسى ئەم رەفتارە بەو ھى دەكەنەو ھە كچ لەم قۇناغەدا زۆر پىتوېستى بە يارمەتى كەس و كار و گەوران ھەيە بۆيە ھەول دەدات رەزامەنديان بە دەست بىنىت.

كوردىش بۆ ئەم قۇناغە دەلئىت:

- لە بەر مەكران ناچتە كە پران.

ئەم پەندە دەقوادوق لە گەل ئەم قۇناغەدا دەگونجىت، چونكە بە كچىك دەوترىت زۆر ھەول بەدات خۆ لە خەلك نرىك بكاتەو و رەزامەنديان بە دەست بىنىت.

۲- قۇناغى شىپرزەبى: خاسىيەتەكانى رەفتارى شىپرزەبى لە سەرەتاي ھەرزەكارى تاكو تەمەنى پازدە سال دەرەكەويت. ئەگەرچى كچ ھەول دەدات ھىمن بىت لە ھەلامدانەو ھەكانىدا، بەلام زۆرجار بە شىتوھەكى كتوپر و بەبى بوونى ھۆكارىكى ديار بە توندى ھەلدەچىت، لە پاشان ھەست بە دل توندى و خەمۆكى دەكەت.

كوردىش دەلئىت:

- بە مستە ئاوەكى بە مەلەوانى دەكەوى.

- مازى كەرى كون لە پاشولن.

پەندى يەكەم بۆ كەسىك بە كاردىت كە زو ھەلبچىت و زووش ساردىبىتەو، بەلام ئەم پەندە بە شىتوھەكى گىستى بۆ نىر و مى بە كاردىت.

پەندى دووم بۆ ھەمان مەبەست بە كاردىت، بەلام بە شىتوھەكى تايبەت بۆ مى بە كاردىت.

۳- قۇناغى لاساىبىكردنەو ھى كوران:

ئەم قۇناغە لە تەمەنى پازدە سالى دەست پىدەكەت و بۆ ماوھى دوو سال بەردەوام دەبىت. كچان لەم قۇناغەدا لە جلوبەرگ و ھەندىك رەفتارى كۆمەلایەتى ھەك گىتوگۆكردن و شانازى بەراى خۆكردن و بەرگى لىكردنى، لاساىبى كوران دەكەنەو. زاناىانى دەرووناسى ئەم دياردەبە بەو ھەندىك دەدەنەو ھە ھىز دەروات. پىاويش يەكىكە لە دياردەكانى ھىز. كچان ناتوان خۆيان لە ياساكانى ژيان جىابكەنەو، بۆيە لاساىبى كوران دەكەنەو و خۆ لە ھەندىك شت ھەلدەقوتىن كە پەيوەستن بە پىاوان، ئەم دياردەبەش لە ھەموو شارستانىيەكانى پىتووش بەردەوام بوو. بۆيە لەناو كوردەواری كە كچىك رەفتارىكى كورانە ئەنجام دەدات پى دەلئىن (دەلئى نىرە كورە).

۴- قۇناغى ھاوسەنگى كۆمەلایەتى:

ئەم قۇناغە پىش قۇناغى پىگەيشتن دەست پىدەكەت و لەگەلشىدا تىكەل دەبىت. بۆيە دەبىنن قۇناغى پىگەيشتن لاي كچان زووتر لە كوران دەست پىدەكەت. لە خاسىيەتەكانى ئەم قۇناغە ھەلامدانەو ھەكانى كچان دروستكردنى پىتوھندى كۆمەلایەتسىيە ھەروھە پەرە لە مېئەنى راستەقىنە.

كوردىش لە ھەسفى ئەم قۇناغەدا ستايشى ئاقرەتى ھاوسەنگ دەكەت و دەلئىت:

- دەلئى مەرھەمە لەسەر برىنى دانىبى چاك دەبىتەو.

خاسىيەتەكانى ھەلچوونى ھەرزەكارىان سۆزەكى

گرنگىرىن ئەو لایەنەنى كە كار دەكەتە سەر ژيانى ھەرزەكار لە رووى بۆچوونى بەرامبەر بە خۆدى خۆى و پىتوھندى بە كۆمەلگە، رادەى كۆنترۆل كوردنى ھەلچوونەكە يەتى.

گرنگىرىن خاسىيەتەكانىش ئەمانەن:

۱- لە سەرەتاي ھەرزەكارى تاك ناتوانىت كۆنترۆلى ھەلچوونەكانى بكات، بۆيە ھەندىك جار ھاوار دەكەت و كەل و پەل دەشكىنىت و جل بەرگى دەدرىنىت. ئەم بارەش تەنبا لەكاتى ناخۆشى روونادات، بەلكو لەكاتى خۆشېش روودەدات. بۆيە كە ھەرزەكارىك رەفتارىكى نارىك دەكەت پى دەلئىن:

- شىتېش زۆر جۆرى ھەيە.

۲- توندی هه لچوونه کان: هه رزه کار له م ماوه به دا به هۆی هۆکاری پروبووچ هه لده چیت و رهفتاری مندالانه نه نجام ده دات.

کوردهش بو ئه م خاسیه ته ده لیت:

- فام ده کاو رکیش ده گریت.

ئه م په نده بو که سیک به کار دیت که رهفتاری مندالانه نه نجام بدات.

۳- ده رکه وتنی باری نائومییدی لای هه رزه کار: ئه مهش به زۆری به هۆی تووشبوونی ناخۆشی و مامه له ی دل رهقانه و سه رنه که وتن له کاره کانی رووده دات.

کوردهش بو ئه وهی هانی رۆله کانی بدات تا کو به سه ر ناخۆشیه کانی زال بن، ده لیت:

- سوار تا نه گلی نایی به سوار.

واته مرۆف بو ئه وهی به هیتز و توانا بیت چه ندین جار تووشی سه رنه که وتن دیت، به لام پیتوبسته لای ناسایی بیت و به هۆیه وه به ره و سه رکه وتن بروات، چونکه ئه مه یاسای ژیانه .

له کۆتایییدا دوای خستنه پرووی گۆرانکاریه کانی قۆناغی هه رزه کاری و ئه و په نده کورده بیانه ی که باسی گۆرانکاریه کان ده که ن و شی ده که نه وه پیتوبسته ئه م خالانه روون بکه ینه وه:

۱- گه شه کردنی نه قلی کرداریکی ئالۆزه، به بیر هاتنه وه و خه بال و ئاگالی بوون و هی تر ده گریتته وه. ئیمه ش له باب ته دا به شپوه یه کی سه ره خۆ باسما نه کردوه، به لام له پرگه ی گه شه کردنی جه سته یی و رهفتاری کۆمه لایه تی به هۆی چه ند په ندیک دوو بو چوونی گه شه ی نه قلیمان روون کرده وه که یه کیکیان باسی ئه وه ده کات گه شه ی جه سته یی خیراتره له گه شه ی نه قلی. ئه وه ی تریان هانی هه رزه کار ده دات بو ئه وه ی دوو بیت له زینده خه ون، هه ردوو بو چوونه که ش پیتوبندی به هیتزبان به گه شه ی نه قلی هیه .

۲- پیتوبینه نامان رۆلیکی به رچاویان بینیه وه له شیکردنه وه ی ده روون و ئاراسته کردنی ئامۆژگاری به هۆی ئه زمونه کانیان له گه ل ژیاندا.

۳- قۆناغی هه رزه کاری جیهانیکی فره وان و هه مه لانه یه، بو یه نه مانته وانیوه تیشک بخه ینه سه ر هه موو لایه نه کان و هه موو په نده کانییش بخه ینه روو.

سه رچاوه کان:

۱- مجموعة من الاختصاصيين، موسوعة العائلة، دار المناهل

بيروت، (۲۰۰۰).

۲- لندال، دافيدف (ترجمة د. سيد الطراب، د. محمود عمر و

أخرون) مدخل علم النفس، ط ۴، دار مكجر و هيل للنشر، القاهرة

(۱۹۸۳).

۳- ده سته کی. عومه ر شپه خه للا، په ندی کوردی، ده زگای

رۆشنییری و بلاوکرده وه ی کوردی، به غدا، (۱۹۸۵).